

Vály Sándor

Bruegel variációk - Audio-vizuális képzőművészet, avagy egy művészet születésének története

Bruegel Variations cd-dvd, nud records 2007 piano Éva Polgár, sampler Sándor Vály

2003-ban hosszabb időt töltöttem Spanyolországban, Malagától nem messze a Finn Képzőművészeti Szövetség műteremházában. Akkori munkáim ideája kapcsolatban volt Nietzsche fiatalkori tanulmányával, a *Tragédia születésével*. A dionüszói és apollói világkép konfliktusával foglalkoztam, azon belül pedig a forma és a zene, a látható és láthatatlan közti feszültségek, kapcsolatok, eltolódások érdekelték. Két hónapi munka után zsákutcába kerültem, nem találtam a „nyelvet” amivel megfogalmazhattam volna munkámat. Utaznom kellett, kiszellőztetni fejemet. Felültem egy madridi buszra, és a Prado Múzeumba mentem.

Nyitástól zárásig sétáltam a múzeum falai között, miközben figyeltem, valamire vártam, hogy történjen. Aztán egy teremben szembetaláltam magam id. Pieter

Bruegel, (1525-1569) *A halál diadala (The Triumph of Death, 1562)* című művével.
01. id. Pieter Bruegel, *The Triumph of Death, 1562* Prado, Madrid

Jól ismerem Bruegel munkásságát, de magát a művet most láttam először testközelben. Alaposan megvizsgálva a festményt, különös dologra lettem figyelmes. Először a sapkákra, kalapokra terelődött tekintetem, majd a halál elől menekülő emberáradat elhajgált, szétszórt tárgyaira, melyek a halál előtt jelentéktelenné soványodtak. Táskák, hangszerek, kártyajátékok, baccamon, dobókockák, ruhák, fegyverek, csészek, pénz, kalapok, sapkák... Mind, mind e világhoz tartozó élvezetek, vágyak és hatalom tárgyi jelképei, melyek a halál előtt értéküket veszítve megsemmisültek.

Hunyorítva az áradatra pontoknak láttam őket. Aztán az emberekre és a halál hadseregére figyeltem. Bal közepén egy sorban tíz csontváz áll fehér lepelben. Akaratlanul is hangjegyeket láttam helyükben. Hirtelen megnyílt a kép és minden alak helyére képzeletemben egy hangjegyet tettem. Bruegel műve kottává, zenévé változott, ahol egy dramatikusan muzsikája szólalt meg a háttérben.

Maga a képi világ sem idegen a zenétől, hiszen üstdobok, harangok, sípok, lant található a műben, de az igazi zene magában a kompozícióban rejlik. A mester jellegzetes kompozíciójára hagyatkozva nem csak képet, de zenét is alkotott.

02 Festmény pontokkal

Bruegel dekódolta az étert, és újabb kódokat képzett, melyek megfejtéseit rejtvénybe illő olajképekbe zárta. Mintha szinesztéziával dolgozott volna, amelyben egyik érzékszerve által keltett benyomás automatikusan aktivált egy másik érzetet. Anyaggal dolgozott persze ő is, lágy, színes agyaggal, - de aligha tudta, hogy a színeket a fény fizikai hullámainak köszönheti. Rezgéseknek, amelyek izgalomba hozták

nap, mint nap. Aligha tudta, hogy az ősi, élettelenül is élő szinesztézia törvényei szerint minden festménye képbe rögzült hang, színekbe torlódott zene-idő.

Falemezre merevített emberfejei megfajtsra váró kottafej kódok. A festmény tovább hangzik, mint a dal, mely elalél a látvány pillanatnyi végességében, amely viszont minden ízében hanggal rezeg. Akárcsak a zongora ránduló izomrostjainak inhúrja, mikor a csontlemezekéken átbillen az egyik minőség a másikba, hogy a két, egymásba átjáró érzék ősi azonosságukat, egyezésüket dörgölje orrunk alá.

Öröktől fogva örökké hangzik minden hang. Ahogy ott volt, akkor, egyetlen pillanatban, pontban, minden, hirtelen megjelenik itt is, most is, minden, s tudhatóvá válik, hogy a teremtés örök, örök jelen, hogy minden dolog léte önmaga – folytonos – keletkezése. Az ősi egység e régészeti feltárása a szabadság hagyatékát kínálja nekünk. Az isteni örökség töredékei közül egy-egy darab már a rekonstrukció előtt elveszett, s Bruegel sem komponálhatta őket képeibe; de még e hiányérzetek is mind az egészről való képtelen tudás bizonyítékai: hiszen van bennünk egy egész-érzet, amirez képest a hiány-érzet megfogalmazható!

S ha a gondolat-kép-szó-hang e szerves majd'-egészből nem veszünk újra a por és hamu szemcse-részleteibe, mint egykor, máig hatóan, hanem – élve visszakapott szabadságunkkal – a teljes anyagot végig hallgatjuk, az apró hiányérzeteket a teljesség, a teljesültség mámorá váltja fel, és mélységes bánattal és égbe ugró örömmel szenteljük teljes figyelmünket Bruegel, a nagyszerű zenefestő színes, messzi zengő partitúráinak.

Néha úgy tűnik elvesztettük mindazt a tudást, ami csak világosságot gyűjthetna a fejünkben. Pedig ezek a képek titkaival mesélnének annyit, ami csak egy nagylexikonba férne bele. Ez a néhány négyzetméter falemez és pár marék festék a kultúrtörténet kincsesbányája. Mindez az ábrázolás pusztá tárgyilagosságán túl, a kor embere számára mélyebb jelentéstartalommal bírt: iratlan törvényeket fogalmazott meg számára.

Ezt gondoltam akkor, de természetesen még nagyon messze voltam attól a pillanattól, amikor a zene nem csak képzeletemben, de valóságban is megszólalt. Összeállt a munka. Ha ennyi muzikalitást érzek egy mű kompozíciójában, vajon átfordítható-e a képi kompozíció partitúrává, s azon keresztül zenére.

03 Festmény nélküli pontok

Nyilván nem tudhatott Bruegel arról, hogy egyben zenei művet alkotott, de a lényeg nem ebben rejlik, hanem a tudásban, amely rejtve is működik. Az intuíciónban, amely maga a program vételének érzékelése. Erre a rejtett tudásra voltam kíváncsi. Az intuíció így mindkettőnk részéről működni kezdett.

De mit is jelent ez az intuíció? Barátom Ludvigh Károllyal (író, pszichiáter) való levelezésünkéből idéznék, aki nem csak szellemi társként kísérté végig a Bruegel partitúrák születését, de maga a zene kiadásában is fontos szerepet játszott. Nélküle nem jöhetett volna létre.

Az intuíció = ösztönös megérezés, felismerés, képesség az igazság élményszerű felismerésére.

Ez a meghatározás a *felismerés* szó révén a látás, meglátás képzetkörébe utalja az intuíciót, mivel arra utal, hogy valami régebből ismerteté ébred rá az ember az intuíció folyamán. A másik az, hogy mintha emlékezetből való előhívásról lenne szó. Pl. rég láttam, ezért sokáig tartott, míg végre felismertem. Tehát: *régi, régen megvolt tudás*-ról van szó.

A szó latin eredetűnek mondatik. Az *intuicio* első szótagja *In*, ami -ba, -be, -ban-, bent jelent.

A szintén latin eredetű *tueor, tueri* = néz, megnéz, szemlél; szemmel tart, megfigyel, valamire ügyel, *oltalmaz, megvéd, fenntart*; eltart, élelmez, táplál.

Tehát az intuíció ösztönös megfigyelés, szemmel tartás. Kitértő művelésének eredménye pedig felismerése valaminek, ami már – vélhetően – régebben is ott volt.

Tehát szemlél, néz. De az *in-* előtaggal: benéz, betekint. Hova tekint be? Helyre, térre kérdező szó. Vagyis az intuíció: *tér-figyelés, tér-szemlélés*. De milyen tér? Mivel ösztönösség az alapja, nyilván csak valamilyen kozmikus, spirituális, szellemi térre lehet következtetni, amelyben információ tárolódik – tehát szellemi táplálék. Vagyis bejutás valamely szellemi táplálékot biztosító térbe pusztá figyelés, nézés, tekintés által (ez – mellesleg – a meditáció, a révület lényege)! Ez az intuíció.

A Bruegel kép-zene felveti, hogy a világ telis-teli van ilyen információkkal, amelyek azonban az oksági, racionális, balféltekés logika számára nem hozzáférhetők. A bal-féltekés gondolkodás ezen információk észlelésének tiltására hajt, míg a jobb-féltekés gondolkodás ezen információk észlelésére nyitott.

Visszatérve Helsinkibe elővettem más műveit is és elkezdtem átdolgozni a képeket partitúrákká. Tizenegy művét választottam.

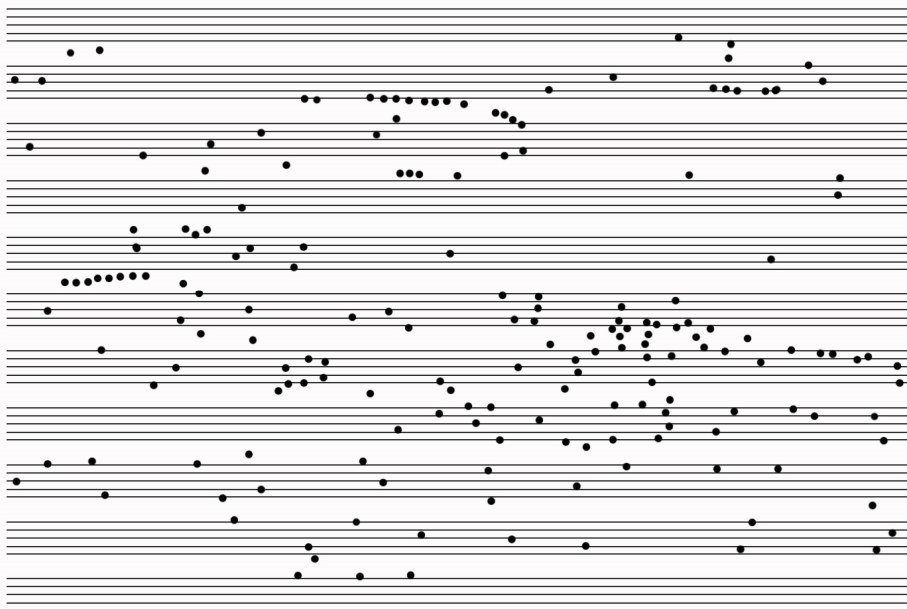
A kották átrajzolása után, követkekezett a ritmus és a hangjegyek meghatározása. Ehhez a munkához hívtam segítségül Máté Nikolettet, aki a kották letisztázását vállalta.

A partitúra írásának menete: (Máté Nikolett jegyzetei)

ŠA festmény tanulmányozása: A kor, a festő, a téma, az esemény, a cselekmény, a színek tanulmányozása, s ezzel együtt a hangulat-meghatározása.

A szereplők külső és (vélt) belső tulajdonságainak tanulmányozása, bizonyos szereplők egy csoportba való tartozásának realizálása.

A kotta készítése: A festményen szereplő személyeknek megfelelő, a kottapapírra vitt hangjegyeinek megkeresése, egyeztetése, elméleti síkon történő összeillesztése.

04 pontok kottavonalakkal

A festményről és annak egyes szereplőiről alkotott kép alapján az egyes hangjegyek értékeinek pontos meghatározása (itt adott ember-hanggal a képen történő dolog sebessége játszott szerepet – például egy halál-csontváz illetve Jézus hanghosszúsága nyilván nem lehet egyenlő);

A hangnem és a kulcsok meghatározása (itt a mondanivaló és ezen keresztül a színek által sugalmazott hangulat játszott szerepet) Ez például a halál diadalánál volt érdekes, ami mollban indult, végül rá kellett jönnöm, hogy ez az a kép, ahol félre kell tennem a személyes emberi érzelmeket. Mivel Bruegel diadalt festett, ezért diadalnak kell megszólalnia, függetlenül attól, hogy maga a kép erőszakossága, illetve a halál gondolata mit vált ki a befogadóból.

Az ütem és a szünetek meghatározása (itt a kép ritmusa, lélegzése – szinkronban a mondanivalóval és a színekkel - játszott szerepet)

A hangjegyeknek (vagy esetlegesen kész dallamsoroknak) adott oktávban történő elhelyezkedésének meghatározása (itt az „egy vagy két oktávval lejjebb illetve feljebb játszandó” zenei jelekkel (8----- és 16-----) játszhattam. Itt megint a kép mondanivalója, illetve adott dallamsor egyes hangjainak egymáshoz és a képhez való viszonya volt a meghatározó.

A dinamika megszerkesztése.

A HALLAL DIADALA KORREKCIÓS KOTTA 06/01/28

05 Els korrekciós kotta

Festmény és a kotta, illetve a partitúra írásának problémái:

A módszer célja a festmény leképezése volt zenei síkra olyan módon, hogy a festmény „nézhetősége” és egyértelmű értelmezhetősége megegyezzen a belőle alkotott kotta alapján készült zene hallgathatóságával és egyértelmű értelmezhetőségével.

Számos problémát vetett fel az, hogy az alkotás esetünkben nem azt jelentette, hogy zene, kotta készül kötöttségektől mentesen, benyomások alapján egy *festmény-r l* (zeneszerzés, Musorgskij: Egy kiállítás képei pl.), hanem a kotta a *festményb l* készül, ami azt jelenti, hogy az alkotás szigorú kötöttségek figyelembevételével történik. A kötöttséget ebben az esetben a hangjegyek 5 vonalon vagy azok között történő elhelyezkedése jelentette. A hangok szigorúan adottak voltak. Alternatívát csupán a szerkesztés során használható zenei jelek adhattak, a violinkulcs, a basszukulcs, illetve a hangnem, az oktáv-eltolások, keresztek és a bé-k. Ez utóbbi is csak annyit alkotói szabadságot ad, mely szerint az adott hang 1-2 fél hanggal feljebb vagy lejjebb tolható.

A dolog iróniája, hogy az alternatívák használata is csak újabb kötöttségeket eredményezett, hiszen vég nélkül nem voltak változhatóak sem a kulcsok, sem a hangnemek. A hangok el nem tolhatóak, mivel az a „festmény torzítását” eredményezte volna. Fentiek figyelembevételével kellett biztosítani a hallgathatóságot, élvezhetőséget és a felismerhetőséget, az egyértelmű leképezést.”

Bruegel: Triumph of Death Máté-Vály

piano

06 végleges verzió (finál)

Két év munka után végül 2006-ban megtörténhettek a stúdiófelvételek. A zongoradarabok játzsása után újra visszavettem a munkát és samplelezni kezdtem őket.

A sampler munkák kísérlet, a kész zeneanyag bontására, tördelésére és újraépítésére, amitől a darab új architektúrát kap és ezáltal újabb zenei és vizuális kísérletre indítja az embert, hogy az új zenei architektúrát hogyan lehet visszafordítani képi kompozícióra.

Vagyis a samplerezett zenei anyagon keresztül, hasonlóan a kollázsmunkákhoz, újra lehet építeni Bruegel képeit, s így ez a folyamat végtelen lehetőségeket nyújthat mind a zene, mind a képzőművészet számára.

Az ősbemutató 2008 augusztusában történt a Helsinki sziklatemplomban, ahol Polgár Éva zongoraművész közreműködésével mutattam be először a *Bruegel Variációkat*. 2008 óta dolgozom együtt Polgár Évával, aki helsinkiben a Sibelius Akadémián, és vele egy időben Budapes-

vészeti Akadémián tanult és végzett.

A zenei anyaghoz 11 rövid film tartozik, amelyeket egy időben vetítünk a koncerttel.

Jelenleg újabb közös munkán dolgozunk Piet Mondrian műveit fordítva át partitúrákká, amelyek bemutatása előreláthatóan 2011-ben fog történni.

Vály Sándor

Az olvasó itt hallgathatja a zenét: <http://www.myspace.com/bruegelvariations>

Bruegel dokumentáció: <https://sites.google.com/site/sandorvaly/projects/bruegel-variations>

Bruegel zenei köntösben

Hangverseny-kritika,

Taide művészeti folyóirat, 2008/4, Helsinki /www.taidelehti.fi/

Temppeliaukio (Templom tér, Helsinki) kiváló akusztikájú sziklatemplomában ritka és művészileg egyedülálló előadás született:

Vály Sándor (1968) magyar, ám régóta Finnországban élő zenész-képzőművész mutatta be variációit **Pieter Bruegel** festményeire. Az alkotások szinte látomászerűen öltöttek hangalakot Vály előtt a Museo del Pradoban, Madridban. Később a mű-

vész kijelölte Bruegel válogatott kompozícióinak ezernyi apró emberalakját a vásznon és hangjegyekké formálta őket. Az elkészült új műveket zongorán és sampleren adták elő.

A „kompozíció” egyazon szó zene- és képzőművészetben egyaránt, erre alapul a mű hatása.

Andrei Tarkovskit is megihlette Bruegel munkáinak felépítése, mely visszatükröződik a Solaris című film havas vidéki tájain.

Tizenegy bámulatós panoráma, életkép- gyermekjátékok, menyegzők, háborúk, a vakok csoportja- kelt életre **Polgár Éva** színes zongorajátékában. A zene meglepően kifejező volt mind a magasztos, mind a rossz megjelenítésében. Vály maga játszotta a sampler variációkat ugyanezekre a témákra. A képeket és a kottalejegyzés folyamatát kivetítették a templombelsőre, megteremtve ezáltal a látás és hallás, a közép- valamint a jelenkor egységét.

„A dadizmus belépett a templomba” - vallotta a zeneszerző.

Erkki Pirtola

Eredeti cikk

Bruegelia sávelkattilassa

Temppeliaukion hyväakustisessa kivipadassa kypsyi harvinainen poikkitaiteellinen esitys: **Sándor Vály** (1968), unkarilaissyntyinen, mutta hyvin suomalaistunut muusikko-taiteilija esitti variaationsa **Pieter Bruegelin** maalauksista, jotka olivat avautuneet Pradon museossa ilmestyksenomaisesti musiikkina Vályn silmiin. Hän oli sitten pisteyttänyt Bruegelin komposition sadat ihmishahmot ja sovittanut ne nuoteiksi, jotka nyt esitettiin pianolla ja samplerillä. Kompositiohan on sama sana niin säveltämisessä kuin kuvanteossa ja siihenhän teoksen vaikutus perustuu. **Andrei Tarkovski** ihasteli myös Bruegelin rakennetta ja käytti Solariksessaan talvista kylämaisemaa.

Yksitoista mykistävää panoraamaa ihmiselämästä, leikit, häät, sodat, sokeiden saattue saivat värisyttävän tulkinnan **Éva Polgárin** pianon soitosta. Musiikki oli aleatorista, mutta yllättävän kuvailevaa niin pahassa kuin pyhässä. Vály itse soitti samplerilla oikukkaammat versiot samoista aiheista. Kuvat ja nuotitusprosessi oli heijastettu kirkon estradille tuottaen silmän ja korvan, keskiajan ja nykyajan yhteyden. "Dada saapui kirkkoon", totesi kompositööri.

Erkki Pirtola

Ks. Sándor Vály, Bruegel variations:

valy.tenger.hu/2007/bruegel_variations.htm

valy.tenger.hu/2007/partitures.htm